

Maria Kycler

Śladami dziedzictwa kardynała Francisca Jiménez de Cisnerosa w Alcalá de Henares

---

Fides: Biuletyn Bibliotek Kościelnych 2 (35), 283-288

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KOMUNIKATY

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Nr 2 (35) 2012, s. 283-288
ISSN 1426-3777

MARIA KYCLER¹

ŚLADAMI DZIEDZICTWA KARDYNAŁA FRANCISCA JIMÉNEZA DE CISNEROSA W ALCALÁ DE HENARES

Alcalá de Henares, wpisane w 1998 roku na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, jest jednym z najstarszych miast Hiszpanii². Zwiedzających przyciąga zachowanymi zabytkami kultury rzymskiej, muzułmańskiej, a nade wszystko historyczną i artystyczną spuścizną kultury kastylijskiej z XV-XVII wieku. Bardzo długa tradycja uniwersytecka sprawiła, że często jest nazywane miastem wiedzy.

Początki Uniwersytetu Alcalá³ sięgają schyłku XV wieku i ściśle wiążą się z osobą Francisca Jiméneza de Cisnerosa (1436-1517)⁴,

---

¹ Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² Miasto założyli Rzymianie i nazwali je Complutum. Arabscy Maurowie nadali mu nazwę Al-Qalat-Nahar, czyli „zamek, twierdza nad Henares”.

³ Znanego również jako Uniwersytet Complutense lub Uniwersytet Cisneriana.

⁴ Hiszpański kardynał, franciszkanin, słynący z ascetycznego trybu życia. Kiedy w 1495 roku został arcybiskupem Toledo, rozpoczął dzieło reformy Kościoła katolickiego w Hiszpanii, m.in. zreformował zakony, rozwijał naukę i oświatę. Jego staraniom należy przypisać zachowanie liturgii gockiej

arcybiskupa Toledo, który w miejsce Estudio General⁵ ufundował nowy ośrodek naukowy. Pod koniec 1498 roku Cisneros wysłał do Rzymu opata kolegiaty San Justo Pastor, prosząc papieża o zgodę na założenie uniwersytetu w Alcalá. Bulla Aleksandra VI z 13 kwietnia 1499 roku zezwalała na utworzenie *collegium* nauczającego sztuk wyzwolonych, teologii i kanonów Biblii. Decyzję tę utrzymali także Juliusz II, Leon X i Klemens VIII, co pozwoliło na powołanie Colegio Mayor de San Ildefonso oraz prowadzenie szeroko zakrojonych badań o charakterze religijnym, ale i głęboko humanistycznym.

Jeszcze przed wydaniem bulli kardynał Cisneros przystąpił do realizacji innowacyjnego projektu, tj. rozpoczął nabywanie gruntów i budowę pierwszego w dziejach zaplanowanego miasta uniwersyteckiego, które z czasem posłużyło jako model dla innych centrów nauki w Europie i obu Amerykach. Alcalá de Henares stało się nie tylko wzorcem dla przyszłych uniwersytetów, ale także oryginalnym modelem idealnego założenia urbanistycznego *Civitas Dei*⁶. W tym celu Cisneros przejął częściowo opuszczone miasto średniowieczne⁷ i wyłącznie na swój koszt przekształcił je w kampus uniwersytecki. Jego sercem stało się Colegio Mayor de San Ildefonso. Do budowy auli, sal wykładowych, burs dla profesorów i studentów zostali w 1498 roku zaangażowani architekci i mistrzowie robót budowlanych: Pedro Gumiel, Pedro de Villaroel i Juan Gil, a także mistrz tynkarski Gutiérrez de Cárdenas oraz mistrz ciesielski Alonso de Quevedo⁸.

(mozarabskiej) w katedrze tolekańskiej. Ufundował uniwersytet, cztery szpitale, osiem klasztorów i dwanaście kościołów.

⁵ Szkoła założona 20 maja 1293 roku przez Sancho IV, króla Kastylii, prowadziła zajęcia z zakresu gramatyki i sztuk wyzwolonych.

⁶ Wzór architektoniczny Alcalá – miasta z ulicami przecinającymi się pod kątem prostym – hiszpańscy misjonarze przenieśli do Nowego Świata, zdobywanego przez konkwistadorów; był to oryginalny model Miasta Boga, symbolizującego idealne społeczeństwo miejskie.

⁷ W 1496 roku dekretem królewskim Żydzi zostali wygnani z Hiszpanii.

⁸ Słynna fasada Colegio Mayor de San Ildefonso, wybudowana przez jednego z największych mistrzów stylu *plateresque*, Rodriga Gil de Hontañón, w latach 1537-1553, jest uznawana za prawdziwe dzieło sztuki. Wewnątrz uniwersytetu można zwiedzać dziedzińce: de Santo Tomas de Villanueva, de Continuos, de Filósofos, del Colegio de San Jerónimo i Trilingüe. Uwagę przykuwa wspaniała kaplica, gdzie znajduje się marmu-

Oprócz wzniesienia gmachów wydziałowych prace objęły też kanalizację i brukowanie ulic. Ponadto Cisneros ufundował szpital dla studentów oraz miejsca wypoczynku.

Program działań uniwersytetu warunkowały kryteria praktyczne i kategorie moralne. Kardynał Cisneros pragnął dostosować go do potrzeb nowego renesansowego społeczeństwa Kastylii, kształtowanego przez zmiany społeczne, polityczne i geopolityczne. Studia obejmowały wiele dziedzin: filozofię, teologię, literaturę, sztukę, etykę, politykę, prawo, medycynę, a dzięki mecenatowi kardynała dostęp do nauki mieli studenci ze wszystkich warstw społecznych. Działalności uczelni przyświecał cel polityczny⁹, religijny¹⁰ i kulturowy¹¹.

Dla zapewnienia wysokiego poziomu nauczania Cisneros nie szczędził wysiłków i środków finansowych: zatrudniał najlepszych wykładowców swoich czasów oraz organizował odpowiedni warsztat badawczy, w tym wspaniałe wyposażoną bibliotekę. Dziełem życia Cisnerosa było wydanie przekładu Pisma Świętego z języków historycznych. Chcąc dać światu naukowemu zrewidowany, poprawny i różnojęzyczny tekst Biblii do wszelkich badań teologicznych, nabywał najlepsze rękopisy w Wenecji i Florencji bądź pozyskiwał je z innych uznanych bibliotek i ośrodków, np. papież Leon X przysłał wyjątkowo cenne greckie manuskrypty z Biblioteki Watykańskiej, łacińskie kodeksy pochodziły z Sewilli, rękopisy zaś aramejskie (targumy) zostały sprowadzone z Toledo, Maquedy i Tarazony. Cisneros w latach 1502-1517 skupił grono wybitnych humanistów, w tym uczonych hiszpańskich, greckich i żydowskich, którym zlecił realizację tego ambitnego projektu badawczego. Zadaniem powołanego zespołu uczonych językoznawców i teologów było ustalenie tekstu Bi-

---

rowy sarkofag kardynała Cisnerosa oraz aula Magna-Paraninfo, wraz z pięknie zdobionym kasetonowym sufitem, utrzymanym w stylu *mudejár*, będąca miejscem wręczania corocznych nagród literackich Premio Cervantes.

⁹ Szkolenie wykwalifikowanych administratorów, prawników, urzędników, teologów przygotowanych do pracy w strukturach rządowych i zarządzania sprawami katolickiej monarchii.

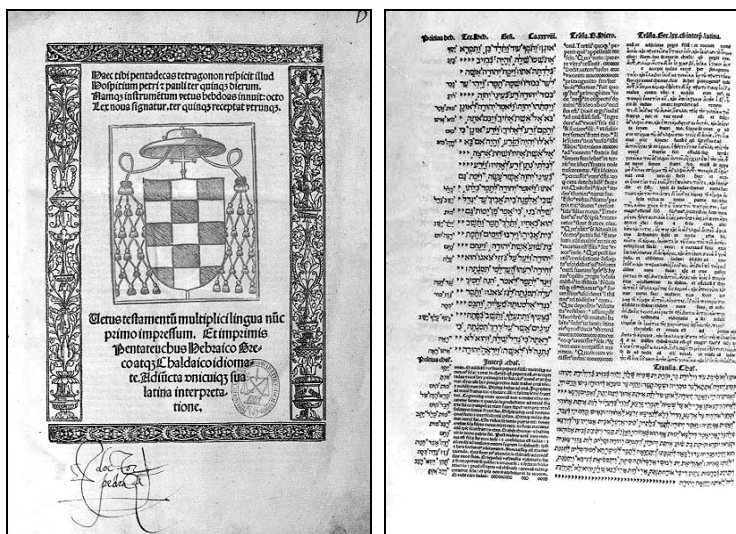
¹⁰ Odzyskanie wartości starożytnej duchowości utraconej w średniowieczu, adaptacja kulturowa teologii do zasad starożytności.

¹¹ Dążenie do zrekonstruowania starożytnej kultury poprzez studia nad antyczną myślą, literaturą i językami.

blii. Pod kierunkiem Diego Lópeza de Zúñigi nad tekstami łacińskimi pracowali wybitni humaniści hiszpańscy: Hernán Núñez de Toledo y Guzmán, Bartolomé de Castro, Juan de Vergara oraz Antonio Martínez de Cala y Jarava, znany też jako Antonio de Nebrija. Odpowiedzialność za opracowanie tekstów greckich przejął grecki hellenista Demetrio Ducas, którego wspierał wspomniany już Juan de Vergara. Pracę nad tekstami w języku hebrajskim i aramejskim podjęli uczeni konwertycy z judaizmu: Alfonso de Alcalá, Pablo Coronel i Alfonso Zamora. W rezultacie powstała monumentalna, sześciotomowa *Biblia polyglotta Complutensis*¹². Pierwsze cztery tomy zawierają Stary Testament. Każda strona została podzielona na trzy równoległe kolumny: tekst hebrajski (kolumna zewnętrzna), łacińską Wulgatę (kolumna środkowa) oraz grecką Septuagintę, drukowaną naprzemiennie z tekstem łacińskim (kolumna wewnętrzna). Ponadto u dołu wszystkich stron dodano tekst aramejski Septuaginty wraz z nowym łacińskim tłumaczeniem; do Pięcioksięgu Mojżesza dodany został przekład aramejski: Targum Onkelosa.

---

¹² Wzorem poliglot była datowana na lata czterdzieste III wieku *Hexapla* (gr. *Ἑξάπλᾳ* – «sześcioraka») Orygenesza (185-254), który zestawiał tekst Starego Testamentu w sześciu kolumnach obok siebie. W epoce wzmożonych badań biblijnych w XVI i XVII wieku powstały liczne poligloty. Najstarszą ich próbą było *Psalterium octaplum* dominikanina Augusta Justyniana, który w ośmiu kolumnach zestawiał psalmy w ośmiu językach.

Strona tytułowa oraz przykładowa strona Starego Testamentu

Źródło:

http://cvc.cervantes.es/artes/ciudades_patrimonio/alcala_henares/historia_tradicion/biblia_01.htm

Tom piąty zawiera Nowy Testament w dwóch kolumnach (tekst grecki i Wulgatę), natomiast tom szósty – słowniki językowe, słownik etymologiczny, słownik imion biblijnych, indeksy oraz gramatykę języka hebrajskiego i aramejskiego Alfonsa Zamory.

Jako pierwszy wydrukowano w 1514 roku Nowy Testament. Ponieważ był przewidziany jako tom piąty, zdecydowano, że do obiegu trafi po ukończeniu prac nad księgami Starego Testamentu. Mimo że druk całości zakończono cztery miesiące przed śmiercią Cisnerosa (1517 r.), *Biblia Complutensis* do szerokiego rozpowszechnienia trafiła dopiero w roku 1522, po uzyskaniu aprobaty papieża Leona X (1520 r.)¹³. W latach 1514-1517 spod prasy Arnalda Guilléna de Bro-

¹³ *Biblia Complutensis*, a zwłaszcza jej tom piąty, pozostała w cieniu tekstu przygotowanego przez Erazma z Rotterdamu; tzw. *textus receptus* Erazma. Mimo że przygotowany pośpiesznie i niedbale, spotkał się z nader życzliwym przyjęciem papieża Leona X, który udzielił mu wyłączności na lata 1516-1520.

cara wyszło 600 egzemplarzy rozmiaru folio, wydanych na papierze, oraz sześć odcisniętych na pergaminie. Cisneros wydatkował na ten cel 150 tys. złotych dukatów. Komplet tomów sprzedawano w cenie sześciu i pół dukata, w samym zaś Alcalá Biblię rozprowadzano jedynie za trzy dukaty. Do naszych czasów dotrwały zaledwie 123 egzemplarze¹⁴, najrzadziej spotykany jest tom szósty.

Biblia polyglotta Complutensis uważana jest za największe osiągnięcie Hiszpanii w dziedzinie szesnastowiecznego drukarstwa. Podziw wzbudza zwłaszcza krój użytych czcionek greckiego pisma ortotycznego, których komplet do tego wydania wyrytował Arnaldo Guillén de Brocar (1510 r.), wykorzystując greckie rękopisy ze zbiorów watykańskich. Znakomicie zachowane egzemplarze Biblii oraz uczelniane dokumenty historyczne są przechowywane i udostępniane zwiedzającym w Museo Cisneriano, które wraz z Międzynarodowym Centrum Studiów Historycznych Cisnerosa znajduje się wewnątrz pałacu Laredo w Alcalá.

---

¹⁴ Część nakładu zatonęła wraz ze statkiem transportującym Biblię do Włoch.